

DENBORAREN HARRIZKO GURPILA IRUÑEKO KATEDRALEAN

"*Pictura est laicorum literatura*", utzi zuen Umberto Eco idatzita, *Il nome della rosa* eleberrian. Irudien bidez mintzatzen da herria, hitzez baino maizago. Artearen funtzio narratiboa nabarmena da Erdi Aroko irudietan, egungo begiekin zail gerta daitekeen arren haiek interpretatzea. Iruñeko katedraleko klaustroan, garai hartako pentsamoldean denbora eta lana nola uztartzen ziren ikusteko parada ezin hobe dugu, urte berria hastear dugun honetan.

  JOSU NARBARTE HERNANDEZ

Bere fatxada neoklasikoaren atzean gordeta, bi mila urte baino gehiagoko historiaren lekuko da Iruñeko katedrala. 1950eko hamarkadatik hona, tenpluan zein inguruko eraikinetan egindako indusketa arkeologikoei hainbat garaitako aztarnak azalera dituzte: Arga gaineko baskoien kokalekua Burdin Aroan, Erromatar Inperioaren garaiko Pompelo hiriaren urbanismo planifikatua, Antzinate Berantiarreko kristautze prozesua eta bisigodoen, arabiarren nahiz frankoen eragin kulturalak Goi Erdi Aroan... Elizaren aztarnarik zaharrenak IX.-X. mendeetakoak dira; baina, 924an, guztiz suntsitu zuten Abd ar-Rahman III Kordobako kalifaren aginduz. XII. mendean berreraiki zuten estilo erromanikoan.

1086. urtean, San Agustinen erregela ezarrita, katedralaren zerbitzua komunitate monastiko baten esku gelditu zen –Leiren edota Iratxen bezalatsu–, eta inguruan bizitokiak jasotzen hasi ziren. Hala, klaustroa XIII. mende bukaeran eta XIV. hasieran jaso zuten, European zabaltzen ari ziren molde gotikoan; harrigarria da Baionako katedralakoarekin duen antza. 1390eko uztailaren 1ean

---

Klaustroko gangetan gora begiratzuz gero, han eta hemen sakabanatuta, landa-gizarte baten eguneroko bizitzaren irudiak topatuko ditu bisitariak, latinez idatzitako hilabeteen izenez apainduta

katedrala bera bertan behera erori zen, eta hura ere estilo gotikoan berreraiki zuten, lan horien emaitza da egungo eraikinaren barrualde osoa.

Katedraleko eraikin gehienak kalonjeek soilik ikusteko pentsatuta sortu zituzten. Eta, hain zuzen ere, han daude Erdi Aroko Iruñeko arte-adierazpen interesgarrienetako zenbait, garaiko elite

intelektualentzako gozagarri. Baina orduko mundu-ikuskeren eta bizimoduen berri ere ematen digute.

Adibide ederrenetako bat Julio Caro Baroja etnografoak ikertu zuen, duela ia mende bete: klaustroko gangetan gora begiratzuz gero, han eta hemen sakabanatuta, landa-gizarte baten eguneroko bizitzaren irudiak topatuko ditu bisitariak, latinez idatzitako hilabeteen izenez apainduta. Batetik bestera jauzi eginda, urtebeteko zikloa osatuko du eta, bidaia horretan, ohartuko da XIV. mendeko nafar gizarteak nola ulertzen zuen denbora errealitate zikliko gisa, urtaroen arabera lanek markatutako gurgil baten gisa.

HAMAIIA HILABETEKO ZIKLOA

Hilabeteen irudi alegorikoak klaustroa inguratzen duten gangetako giltzarrietan ageri dira. Hamaika dira guztira, urtariletik abendura; ekaina falta da. Gehienak urdin eta urre kolore biziz polikromatuta daude, baina askok higadura handia jasan dute. Bisitariak adi ibili beharko du guztiak aurkitu eta, urrunetik, eszena bakoitzaren xehetasunei behatzeko. ●

URTARRILA

Bi burudun Jano jainko erro-matarra dago irudikatuta, esku bakoitzean giltza bat duela. Aldi berean aurrera eta atzera begiratzeko gai zela zioten, eta horregatik zuten ate nahiz pasabideen babesletzat. Urtarrila –edo latinez *ianuarius*– harekin identifikatzean, neguko solstizioaren ondoren ziklo zaharraren eta berriaren arteko lotura azpimarratzen da.

Urtarrila (*Mensis Ianuarii*)

OTSAILA

Jakina da neguko hilabeterik hotz eta zakarrena izan daitekeela otsaila. Agian horregatik, sutondoan eserita zapata kendu eta oina berotzen ari den gizon baten gisara dago irudikatuta. Nekatu itxura du eta arropa pobrez jantzita dago; herritar xumea da zalantzarik gabe.

Otsaila (*Mensis Februarii*)

MARTXOA

Hil honetako lan klasiko bat: gizon bat mahastiak kima-tzen. Ardogintza funtsezkoa zen Nafarroako hainbat eskualdetan. Iruñean bertan, Argaren inguruan txakolina ekoizten zen XX. mendearen bigarren erdiraino. Ezkaba mendian badira oraindik mahatsondo zaharren zenbait arrasto.

Martxoa (*Mensis Marci*)

APIRILA

Udaberriarekin, landare-tza esnatzen da. Gazte bat ikus dezakegu –ez dago argi gizona ala emakumea den–, esku bakoitzean hosto-sorta bat duela. Haren inguruan, berriz, haritz hostoak eta ezkurak. Hiri buruzagiaren inguruko mendi eta oihanak irudika ditzakegu, neguan biluzik eta udaberrian berdetzen.

Apirila (*Mensis Aprilis*)

MAIATZA

Zaldun bat ageri da arropa dotoreekin. Esku batean lore-sorta darama, bete-betean den udaberriaren lekuko; gogora dezagun zenbait euskalkitan *lorail* ere esaten zaiola maiatzari. Beste eskuan belatza, nobleek hain gogoko zuten ehiza-sasoiaren abiapuntua iragartzen.

Maiatza (*Mensis Madii*)

UZTAILA

Uztaren hila da uztaila, eta horretantxe ari zaigu irudiko gizona: igitaiarekin horitutako garia biltzen. Ogia Erdi Aroko gizartearen oinarritzko jakia zen. Udaldia, beraz, oso sasoi garrantzitsua zen urte osoko janaria segurtatzeko.

Uztaila (*Mensis Julii*)

AGORRILA

Zereala bildu ondoren, lastoa eta bihia bereizi eta azken horrekin irina egin behar zen. Herritar bat ageri zaigu larrainean, bi zaldi edo behorrekin lera edo are bati tiraka, zereala zanpatu eta alea bereizteko. Iruñea inguruan badira larrainen antzinako kokapena islatzen duten toponimoak, hala nola Las Eras –Estafeta kalearen izen zaharra– edo Larraintxiki.

Agorrila (*Mensis Augusti*)

IRAILA

Uda bukaerako lanak dira mahastietatik fruitua jasotzea, lako edo tolairetan muztioa erazteza, eta gero kupeletan sartzea, ardoa ontzeko. Horretantxe ari da irudiko pertsona. Lan horiek festa handiekin bukatzen ziren, udazkeneko zikloari ekin aurretik.

Iraila (*Mensis Septembris*)

URRIA

Zerealgintza-ziklo hasiera markatzen du urriak. Emakume bat ikusten dugu, bi behik tiraka daramaten gondearekin lurrari buelta ematen. Atzetik, beste emakume batek poltsatik alea hartu, eta airean zabaldua ereiten du. Lan horiek erroitik aldatzen zuten paisaiaren forma eta kolorea, egunak laburrago egiten zihoazen bitartean.

Urria (*Mensis Octobris*)

AZAROA

Andre bat ikus dezakegu, aizkora batez zerria hiltzeko zorian. Azaroaren 11 izaten zen zerria hiltzeko ohiko data: San Martin egunak negu aurretik egin beharreko lanei bukaera ematen zien. Gatz edo gantz artean kontserbatutako zerririkie urte osorako proteina eskaintzen zuten. Hala, egun oso bertakotzat ditugun hainbat produktu sortu ziren.

Azaroa (*Mensis Novembris*)

ABENDUA

Arropa aberatsez jantzitako bikotea dago mahaian, beste pertsona batek jakiak zerbitzatzen dizkiela. Eguberriko oturuntza baten aurrean gaude, egutegi kristauko festa garrantzitsuenetakoa, eta urteburua markatzen zuena. Ziklo baten bukaera eta bestearen hasmenta.

Abendua (*Mensis Decembris*)